

Білоус Софія

Економічний факультет ЛНУ імені Івана Франка, м. Львів, пр. Свободи, 18

**СВІТОГЛЯДНО-ПІЗНАВАЛЬНА РОЛЬ РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ: ВІД
ОСТРОЗЬКОЇ БІБЛІЇ І ДО НАШИХ ДНІВ.**

Проаналізовано стан розвитку релігійного туризму, його світоглядно-пізнавальна роль, наявність та проблеми використання туристичних ресурсів. Обґрунтовано деякі шляхи поліпшення їх використання та відродження.

Ключові слова: релігійний туризм; туристичні потоки; туристичні історико-культурні ресурси; збереження та відродження історико-культурного середовища.

Постановка проблеми. Розвиток туристичного бізнесу в Україні є дуже актуальний, адже завдяки цьому є змога поліпшити соціально економічну ситуацію. Аналіз офіційної статистичної інформації свідчить про позитивні риси в розвитку іноземного туризму в нашій країні за останні роки. Кількість в'їзних туристів, протягом першого півріччя 2008 р., становила 245,5 тис. осіб, що на 25% більше, ніж у першому півріччі 2007 р., а виїзних за цей час було 950,6 тис. осіб, що на 24% перевищує відповідний показник 2007 р.

Важливою складовою туристичної індустрії є паломництво і релігійний туризм, поєднання культурно-пізнавальних аспектів з релігійними. Щороку понад 200 млн. осіб у світі здійснюють паломництво, з них -150 християн, 20-30 індуїстів, 40- буддистів, мусульман, синтоїстів. Формування в давні часи релігійних напрямків сприяло появі численної категорії мандрівників – пілігримів. Вони мандрували до багатьох святилищ, розкиданих на островах і на гірських вершинах усього світу. Такими мандрівниками вважають «батька історії» Геродота та грека Піфея [6, с.112]. Для географічного вивчення широкої і дуже різної картини паломництва використовується районування. Визначено 11 макрорегіонів паломництва: християнська Європа; Північна Америка з домінуванням християнства і багатьма іншими релігіями; Латинська Америка з переважанням християнства

і місцевими традиційними віруваннями; Північна Африка з переважанням ісламу; Західна і Східна Африка, де панує іслам і існують окремі центри християнства та традиційних релігій; Західна Азія з домінантою ісламу й анклавними християнства та іудаїзму; Південна Азія, де набули поширення індуїзм і буддизм, а також є центри християнства, джайнізму, сикхізму та ісламу; Південно-Східна Азія з переважанням буддизму, ісламу, християнства й анклавними індуїзму; Східна Азія з пануванням буддизму, конфуціанства, синтоїзму та осередками ісламу і християнства; Центральна Азія з домінантою буддизму (переважно ламаїзму), Середня Азія з пануванням ісламу [2; с.19].

Аналіз останніх досліджень. Для підготовки цієї статті було вивчено праці науковців в яких аналізуються окремі аспекти розвитку релігійного туризму, а також аналізуються шляхи збереження туристичних ресурсів. Особливої уваги заслуговують наступні роботи: Мальська М.П., Рутинський М.Й., Паньків Н.М. «Туризм у міжнародному і національному вимірах. Історія і сучасність» (2008 р.); Кристов Т.Т. «Релігійний туризм» (2003р.); Любіцева О.О. «Ринок туристичних послуг» (2002 р.). Цими проблемами займалися також: В.Ф. Кифяк, В.А. Квартальнов, О.І. Лугова., В.І. Мацола, Г.А. Папирян, О.М.Савченко, Н.В.Фоменко та ін. Проте низка питань, пов'язаних із особливостями збереження та відродження історико-культурного середовища залишилися практично поза увагою дослідників.

Цілі. Основною метою даної статті є визначення фактичного стану розвитку релігійного туризму на території України та його перспективи, а також аналіз системи державного управління та контролю за використанням туристичних ресурсів та їх збереженням.

Виклад основного матеріалу. Релігійний туризм на території України почав розвиватися дуже давно, першим українським паломником, який залишив опис своєї подорожі до Святої Землі – Єрусалима, був ігумен з Чернігівщини, Данило. Ще одним мандрівником, про якого залишилися згадки був козак Яків Малік, що в середині XVI ст. дістався до Індонезії. У 1580 р. І.

Федоров видає Новий завіт і Псалтир, першу повну слов'янську Біблію (Острозька Біблія) із власною післямовою. Саме ця Біблія стала канонічним текстом для християн, котрі використовували в богослужінні старослов'янську мову. Тут можна знайти також багато згадок про подорожі, які можна умовно назвати як перші зародки туризму. У Острозькій біблійі розповідається притча про таланти, де зазначено: «... немов той чоловік, що пускаючись у дорогу, прикликав своїх слуг і передав їм своє майно...»; у кінці притчі згадується: «...по довгім часі приходить пан слуг тих ...». Тому можна зробити висновок, що цей чоловік, певним чином інвестувавши деяку частину майна, здійснив довготривалу подорож, що згідно з теперішнім нашим законодавством, є туризмом.

У Острозькій біблійі є також інші згадки про подорожі, для прикладу:

”... а коли наблизилися до Єрусалиму, прийшли вони у Витфагію, коло гори Оливної.... ”. Безперечно, це не був туризм у сучасному його тлумаченні, адже саме поняття «туризм», «турист» з'явилося в англійській мові на початку XIX ст. А формування саме в Україні туристських регіонів почалося з другої половини XIX ст.. Природно, що першим таким регіоном був Крим.

Україні і сьогодні не залишається в стороні від розвитку релігійного туризму. Україна раціонально використовуючи надзвичайно сприятливі природні історико-етнографічні ресурси, має всі можливості для подальшого розвитку усіх пріоритетних напрямків туристичної діяльності, зокрема і релігійного. Наявність культурно-історичних пам'яток, багата архітектурна спадщина, численні культові споруди створюють усі умови для їх відвідування. Загалом, в Україні, на державному обліку перебуває понад 130 тис. пам'яток, з яких 57,2 - археології (із них- 14,2 національного значення), 5,9 - монументального мистецтва, 16,3 - архітектури, містобудування, садово-паркового мистецтва та ландшафтних (з них- 3,5 національного значення). У країні впорядковано 61 історико-культурний заповідник (13 із них надано статусу національних), до складу яких належать комплекси (ансамблі) пам'яток, що мають особливу культурну цінність. Близько 400 населених

пунктів постановою КМУ від 26.07.2001 р. № 878 внесено до Списку історичних населених місць України. Список всесвітньої спадщини ЮНЕСКО поповнили Софійський собор з архітектурним ансамблем у Києві, Києво-Печерська лавра, історичний центр Львова. З метою збереження пам'яток історії та культури в Україні затверджені та реалізуються Комплексна програма паспортизації об'єктів культурної спадщини на 2003-2010 рр., постановою КМУ від 9.09.2002 р. № 1330 та Загальнодержавне програмне збереження та використання об'єктів культурної спадщини на 2004-2010 рр., затверджене ЗУ від 20.04.2004 р./ № 1692-IV.

Такі багаті туристичні ресурси та інші позитивні чинники, як наприклад транзитне, прикордонне геополітичне розташування України, мають бути використані як з метою отримання максимально можливих фінансових надходжень, так і для морально-патріотичного виховання (особливо молоді), пропагування традиційних історико-культурних та духовних цінностей. Відродження релігійного життя – одна з основних показників становлення незалежності і державності України. Позитивним явищем є розбудова мережі культових закладів, серед яких особливо слід відзначити зростання чисельності монастирів (в 1,6 рази), оскільки вони здавна виступали центрами концентрації релігійного життя. Поліетнічність населення обумовила також і поліконфесійність. Україна має складну георелігійну ситуацію, обумовлену особливим ходом історичного процесу. Домінуючим релігійним напрямком в Україні є християнство, на яке припадає майже 95% віруючих, з них 54,5% - православні, 18,6% - католики. Саме для православ'я та католицизму характерною є традиція паломництва – поклоніння святим місцям задля спасіння душі шляхом особистого відвідування сакральних місць. Сакральними (священними) в християнстві вважаються місця, пов'язані з діями святих, чудесами, подіями, які впливали на становлення релігії. Паломницька традиція є тим основним чинником, на якому розвивається зараз і поступово набирає поширення релігійний туризм в Україні. В даній статті ми не будемо заглиблюватися у тлумачення понять «паломництво» та «релігійний

туризм» і розглядатимемо їх, як тотожних за сутністю, проте зазначаємо, що деякі автори ці два поняття відрізняють між собою певним чинником: в першому випадку – це духовна місія, яка спонукає людину до подорожі, в другому – превалює пізнавальна мета, посилена духовною функцією.

М.Й. Рутинський та Н.М. Паньків дають наступне визначення: паломництво — це особлива форма духовної рекреації, що полягає в духовному очищенні, спокуті й прилученні до святинь віри, яку сповідує людина, шляхом відвідин особливих сакральних центрів тієї чи іншої релігії [5; 229]. Релігійний туризм має основною рушійною силою культурологічну мотивацію і передбачає екскурсійне відвідування не лише визначних культових об'єктів своєї релігії, а й ознайомлення з іншими релігійно-культовими традиціями регіонів планети. Більшість дослідників розглядає паломництво, як підвид релігійного туризму.

Християнство в Україні поліконфесійне і визначається значною мозаїчністю територіально-конфесійної структури. Православна церква представлена Українською православною церквою (Московський патріархат), вплив якої найбільш поширений в північно-східних районах країни, на Поділлі та на Півдні; Українською православною церквою (Київський патріархат), яка має найбільший вплив в Галичині та на Волині і в Київській області та Українською автокефальною церквою, найбільш поширеною в Галичині та на Поділлі. Католицизм представлений Українською греко-католицькою церквою, основна частина прихильних якої – в Галичині та на Поділлі, та римо-католицькою церквою, значна частина її віруючих живе в Галичині, на Поділлі, Житомирщині (це переважно етнічні поляки).

Святі місця світового та релігійного значення є чинником формування міжнародних паломницьких потоків, а святині локального та місцевого значення створюють переважно внутрішні паломницькі потоки.

Україна має сакральні християнські святині регіонального значення, що є чинником формування іноземних паломницьких потоків в Україну переважно з Росії та Польщі. Серед зарубіжних паломницьких потоків переважають

паломницькі тури в Росію (Сергіїв Посад, Санкт-Петербург, о. Валаам тощо). Традиційним центром тяжіння для християн України є Свята Земля, що утворює постійний споживчий ринок зі значними потенційними можливостями. Таким чином, в сакральному просторі християнського світу Україна є «перехрестям» паломницьких шляхів, що необхідно використати для розвитку релігійного туризму та формування україноцентричного субринку. На сучасному етапі даний сегмент поступово набуває розвитку. Організацією паломницьких турів як міжнародних, так і внутрішніх, займаються переважно структури, створені під егідою християнських церков та структури, створені окремими громадами та культурно-релігійними громадськими організаціями. Саме вони є найчисленнішими суб'єктами даного ринку. Лише незначна частина туристичних підприємств працює на ринку релігійного туризму, що частково можна пояснити специфікою організаційної діяльності та орієнтацією споживацького ринку переважно на структури релігійних організацій.

Україна має і вже використовує свої можливості на ринку іноземного релігійного туризму. Засновник хасидського руху Баал Шом Тов родом з Меджибожа на Поділлі, а його правнук цадик (праведник) Рабі Лахман, який помер в Умані 1810 р. дотепер вважається рабі (учителем) хасидів, що представляють ортодоксальний іудаїстський напрямок. Основні місця паломництва хасидів зосереджені в Черкаській, Житомирській, Київській, Вінницькій областях, де не тільки вже діють паломницькі маршрути, а й створюється туристична інфраструктура та готельна база (зокрема, в Умані)[8; 9].

Результати статистичних досліджень показують, що насправді релігійну поїздку один раз в рік здійснюють лише близько 1% від загальної кількості віруючих, що проживають в Києві. Результати аналізу кількісного складу потенційних споживачів послуг релігійного туризму і паломництва показують, що цей турпродукт має попит і має великі перспективи. Слід зауважити, що завдання розвитку релігійного туризму тісно переплітається і є невід'ємним та взаємодоповнюючим з завданнями іншого виду туризму - пізнавального, який

сприяє формуванню сучасного світогляду людей з різних країн. Проте на сучасному етапі необхідно істотно удосконалити відповідну індустрію туризму: готелі, кемпінги, транспортні засоби і підприємства, що їх обслуговують, відповідні шляхи сполучення, засоби зв'язку, підприємства харчування і підприємства, що виробляють туристичні товари і багато іншого.

Для вирішення цих завдань розвиток туризму в країні повинен стати державною політикою, спрямованою на те, щоб провести оцінку існуючих туристичних ресурсів, не будувати поблизу них промислових об'єктів; проводити очищення водойм і благоустрій пляжів; створювати заповідники з метою зберігання незайманої природи, що є одним з основних туристичних ресурсів; розвивати національні ремесла; сприяти створенню фольклорних ансамблів; проводити фестивалі мистецтв, розраховані на притягнення іноземних туристів; здійснювати реставрацію пам'яток історії, мистецтва й архітектури, музеїв; створювати нові туристичні центри, освоюючи при цьому райони, які раніше вважалися непридатними для туризму і відпочинку [12].

Вийшла постанова КМУ від 28.10.2004 р. N 1438 про можливість передачі пам'яток архітектури в концесію на термін від 10 до 50 років. Концесія забороняє приватизовувати споруду протягом усього часу перебування в концесії. І концесіонер зобов'язаний вивести пам'ятку зі стану руйнації і має право використовувати її у підприємницькій діяльності.

Як повідомив начальник Управління охорони культурної спадщини Львівської ОДА, концесії підлягають занедбані замки та палаци. Проте є список пам'яток національного значення, а також пам'яток, що перебувають у рекреаційній зоні, які заборонено приватизовувати або передавати в концесію. Так наприклад на Львівщині налічується дев'ять замків у різному стані збереження. А взагалі, тут залишилося багато палаців, і лише зараз розпочато їх інвентаризацію. Є продані палаци, часто - без дотримання пам'яткоохоронного законодавства. Придбані у приватну власність, вони не відбудовуються. І не було ще прецеденту, аби у зв'язку з цим будівлі відібрали у власників. Немає ніякого контролю за дотриманням умов договорів продажу.

Директор Львівської галереї мистецтв Борис Возницький стверджує, що вкрай необхідно організувати державну службу охорони культурної спадщини при КМУ, яка б здійснювала контроль за збереженням і використанням пам'яток архітектури, і якомога швидше треба вивести такі служби з підпорядкування місцевих Рад різного рівня, що часто приймають безвідповідальні рішення стосовно використання та продажу споруд. На Львівщині замками в Олеську, Підгірцях, Золочеві, замковим палацом у Жовкві опікується Львівська галерея мистецтв. А от замки у Поморянах, Свіржі, Старому Селі, Добромилі, Бродах продовжують руйнуватися. Уже за радянських часів зникли замки в Гологорах і Білому Камені [10].

Минулого року український уряд виділив Підгорецькому замку 1 млн. грн., а нинішнього — 1 млн. 700 тис. Виділені Києвом гроші реально надходять до Львова із запізненням, а отже, не встигають бути «освоєними» до кінця року і за діючими порядками, повертаються назад до столиці. Кілька років тому до Підгорецького замку приїхав президент України Віктор Ющенко. Коли Віктор Андрійович побачив будівлю, він знітився, змовк і згодом зізнався: «Ніколи навіть не припускав, що в Україні є щось подібне. Що в Україні є така велична краса». Однак самого лише враження, справленого на президента для відновлення замку виявилось замало. Немає особливих надій у справі відновлення Підгорецького замку і на ініціативу Всесвітнього фонду пам'яток. До списку, оприлюдненого цим Фондом у 2004 р. була включена синагога у Жовкві. Будівля була частково перекрита бляхою на цьому фінансування було завершено. Зараз звернулися представники двох дипломатичних місій в Україні — Лівії та Катару. Вони пропонують описати потреби замку у Підгірцях і готові долучитися до його відновлення [13].

Варто згадати про спробу львівських підприємців реалізувати проект створення у Підгорецькому замку інформаційно-освітнього міжнародного центру на зразок британського Вілтонпарку (Wiltonpark). Це передбачало передачу замку у Підгірцях в концесію, де власність держави становила б 20 %.

Це був життєздатний проект, і навіть було досягнуто попередньої згоди на його втілення у КМУ. Але все залишилося на рівні розмов.

Слід сказати, що прикладом розв'язання подібних проблем для нас можуть стати наші найближчі сусіди, і навіть не країни Західної Європи, де більшість замків і палаців століттями залишаються у приватній власності. Полякам, чехам та словакам вдалося перетворити свої історичні пам'ятки на сучасні ділові центри, заклади відпочинку тощо. У Європі відходять від звичайної реставрації, а працюють у напрямі ревіталізації об'єктів. Ревіталізація передбачає комплексне планування майбутнього об'єкта, починаючи з того, які матеріали застосовувати під час будівництва, до визначення його функціонального призначення [13].

Не менш привабливими пам'ятками архітектури є сакральні споруди (церкви, костели, синагоги тощо). Тут важливим показником цінностей виступає вік пам'яток архітектури. Комплекси культових споруд переважно знаходяться у великих містах. Найоригінальнішим і найбільш привабливим видом народної архітектури в Україні є дерев'яні церкви, які вважаються шедеврами світової архітектури, а також дзвіниці, каплиці і навіть плебанії (місце проживання церковнослужителів). Серед архітектурних пам'яток найбільш відомі гуцульські дерев'яні церкви: Михайлівська церква (17 ст.) і церква св.Іоана Милостивого (18 ст.) у м.Яремче; церква Різдва (18 ст.) у Ворохті, церква Різдва Богородиці (1620 р.) в с.Делятин. До списку всесвітньої спадщини ЮНЕСКО увійшли у Києві Кирилівська та Андріївська церкви, Видубицький монастир, Володимирський собор; у Львові катедральний костюл Римо-Католицької церкви, ансамбль Успенської церкви, ансамбль церкви Св. Юра, Домініканський і Бернандинський костюли, церкви св. Миколи, Параскеви П'ятниці та ін.

Провідним фахівцем у сфері туризму В. Мацолою пропонується оцінювати рекреаційну значимість території за щільністю пам'яток історії та культури на 100 м кв площі. При цьому пропонується визначати щільність пам'яток найвищого класу (загальнонаціонального і міжнародного значення). За

базову основу приймаються показники в Україні, де щільність всіх фіксованих пам'яток складає 7,9 одиниць на 100 м кв, пам'яток загальнонаціонального значення - 0,7 і відповідно по Львівській області - 18 і 1,8. Виходячи з таких даних, В. Мацола пропонує оцінювати одним балом території, де ці показники складають менше 7,9, двома балами - 8-18 і трьома - понад 18 од./100 м кв [5, с.72]. Зрозуміло, що такий підхід може використовуватись для оцінки туристичних ресурсів великих регіонів, а не для визначення історико-культурного туристичного потенціалу поселення, чи навіть окремого адміністративного району. Н.Ф. Поліновою було запропоновано підхід, який для оцінки пізнавальної цінності включав такі ознаки: рівень організації об'єктів для показу і місцезнаходження туриста по відношенню до об'єкта огляду [3, с. 102]. За рівнем організації історико-культурні об'єкти в такому випадку поділяються на спеціально підготовлені для показу і не підготовлені, а за місцем знаходження суб'єкта до об'єкту огляду - на інтер'єрні і екстер'єрні історико-культурні об'єкти. Такі термінологічні звороти, а також поняття про необхідний час огляду історико-культурних об'єктів взято до уваги при розробці оціночних шкал запропонованої бальної системи оцінок туристичних ресурсів.

Бальна система оцінок на практиці застосовується досить широко. Особливо у тих випадках, коли будь-яке явище не піддається точному виміру, але є потреба хоча б у приблизній його оцінці, а також тоді, коли немає потреби в точному вимірі явища.

Сутність бального підходу оцінки історико-культурних ресурсів полягає в тому, що оціночні шкали побудовані на подальшій структуризації видових компонентів у відповідності з історико-культурною важливістю явищ, що їх характеризують і часу, необхідного для огляду таких об'єктів. Необхідний час огляду визначають спеціалісти-експерти. Чим більше часу необхідно для пізнання об'єкту, тим вища пізнавальна цінність, а це значить, що вищий оціночний бал йому присвоюється [11].

Висновок. Отже, підсумовуючи все вищенаведене, приходимо до досить простого, але водночас вирішального висновку. Можна з впевненістю стверджувати, що в галузі туризму на сьогоднішній день існує маса проблем, зокрема однією з основних є проблема збереження та відродження туристичних ресурсів. В Україні на сьогоднішній день ми спостерігаємо неефективне та нерациональне використання відповідних ресурсів, сьогоднішній рівень розвитку туристичної індустрії не відповідає наявному потенціалу. Варто заакцентувати свою увагу на стратегічному розвитку релігійного туризму, а в його середовищі пізнання історико-культурних, етнографічних цінностей, адже саме так іноземні туристи, пізнають всі аспекти нашої культури та етносу. Потрібно зважаючи на велику кількість релігійних святинь підкреслити їх роль саме для України. Держава повинна зробити сприятливі умови для інвестування у туристичну сферу. Розвиток туристичної індустрії дозволить подолати ряд проблем в різних секторах економіки, а також вирішити складний комплекс соціальних, технологічних та структурних проблем як кожного окремо взятого регіону так і України загалом.

Список літератури:

1. Закону України «Про туризм» від 15.09.1995р. № 325\95-ВРУ ;
2. Дмитриєвський Ю.Д. Становление и география международного туризма.- СПб., 1997.- 200с., С.10-21;
3. Памятники истории и культуры Украинской ССР. - К.: Наукова думка, 1987. -756 с., С.98-120;
4. Мацола В.І. Рекреаційно-туристичний комплекс України.- Львів: Інститут регіональних досліджень НАНУ, 1997. - 259 с., С. 39-56;
5. Мальська М.П., Рутинський М.Й., Паньків Н.М.,Туризм у міжнародному і національному вимірах. Історія і сучасність:Монографія.-Львів:Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2008.-268с., С.71-79, 229-241;
6. Магидович И. П. Очерки по истории географических открытий .- М., 1957.- 380 с., С.110-143;
7. Любіцева О.О. Методика розробки турів. Навчальний посібник. – К.: Альтерпрес, 2003. – 104 с., С. 56-70;
8. Кристов Т.Т. Религиозный туризм – М., 2003. – 75с., С. 60-75;
9. http://www.dt.ua/3000/3680/63488/Дзеркало_тижня_«_Дороги_які_ведуть_нікуди»;
10. <http://tourlib.net>\ Кифяк В.Ф.м. Чернівці особливості управління рекреаційно-туристичною сферою в Україні;
11. www.svit.ukrinform.com:8101/zibuh.shtml // Цибух В. Україна має всі можливості стати туристичною державою світу;
12. <http://tourlib.net>// Фоменко Н.В.Рекреаційні ресурси та курортологія;
13. http://www.dt.ua/3000/3680/63488/Дзеркало_тижня_«_Консервація,_реставрація,_ревіталізація?».

Bilous S. V.

The Ivan Franko National University

VIEW-COGNITIVE ROLE OF DEVELOPMENT OF TOURISM: VID

OSTROZ'KOY OF BIBLE AND TO OUR DAYS.

It is analysed development of religious tourism status, his view-cognitive role, presence and problems of the use of tourist resources. Basic some ways of improvement of their use and revival.

Keywords: religious tourism; tourist streams; tourist istoriko-kul'turni resources; saving and revival of istoriko-kul'turnogo environment.